

Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь
Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы
Міжнародны фонд Янкі Купалы

ЯНКА КУПАЛА: ДЫЯЛОГ З ХХІ СТАГОДДЗЕМ

Х Міжнародныя Купалаўскія чытанні,
прысвечаныя 130-годдзю з дня нараджэння
народнага паэта Беларусі Янкі Купалы

*Матэрыялы навуковай канферэнцыі
(Мінск, 20–21 чэрвеня 2012 года)*

Мінск
Выдавец А. М. Вараксін
2013

УДК [821.161.3.09+929Купала](082)
ББК 83.3(4Бел)я43
Я62

Укладальнікі *А. С. Дразына, А. Р. Ляшковіч*

Рэдакцыйная калегія:
В. П. Рагойша (галоўны рэдактар),
А. С. Дразына, А. Р. Ляшковіч

Я62 **Янка Купала : дыялог з ХХІ стагоддзем : Х Міжнарод-
ныя Купалаўскія чытанні, прысвечаныя 130-годдзю з дня на-
раджэння народнага паэта Беларусі Янкі Купалы : матэрыялы
навуковай канферэнцыі (Мінск, 20–21 чэрвеня 2012 года) /
уклад. А. С. Дразына, А. Р. Ляшковіч; рэд. кал.: В. П. Ра-
гойша (гал. рэд.), А. С. Дразына, А. Р. Ляшковіч. — Мінск :
А. М. Вараксін, 2013. — 292 с. : іл.**

ISBN 978-985-7062-55-3.

У матэрыялах дзясятых — юбілейных — Купалаўскіх
чытанняў асэнсоўваецца роля і месца асобы і творчасці Янкі
Купалы ў грамадска-палітычных (у тым ліку нацыятворчых
і дзяржаватворчых), сацыякультурных, гісторыка-літаратурных
працэсах нашага часу, даследуецца эстэтычнае, метафізічнае
і сацыяльнае ў мастацкім свеце песняра. Значная ўвага ўдзелена
літаратурнаму музейзнаўству, праблемам музеефікацыі творчай
спадчыны народнага паэта Беларусі.

УДК [821.161.3.09+929Купала](082)
ББК 83.3(4Бел)я43

ISBN 978-985-7062-55-3

- © Дразына А. С., Ляшковіч А. Р.,
укладанне, 2013
- © Дзяржаўны літаратурны музей
Янкі Купалы, 2013
- © Міжнародны фонд Янкі Купалы, 2013
- © Афармленне.
Выдавец А. М. Вараксін, 2013

Святлана Сычова,
кандыдат філалагічных навук,
дацэнт Беларускага дзяржаўнага педагогічнага
ўніверсітэта імя Максіма Танка

АПАЗІЦЫЯ “ЖЫЦЦЁ-СМЕРЦЬ” У ПАЭТЫЧНЫМ ЭПАСЕ ЯНКІ КУПАЛЫ

Літаратура адлюстроўвае ключавыя моманты жыцця чалавека. “Жыццё” і “смерць” заўсёды супрацьстаяць адзін аднаму. Літаратура рамантызму найбольш яскрава выявіла гэтую апазіцыю. У творчасці Янкі Купалы можна прасачыць рознабачковыя тэндэнцыі развіцця тагачаснай літэратуры. Апазіцыя “жыццё – смерць” цікава і непаўторна прадстаўлена ў яго творах.

Раннія паэмы “Зімою”, “Нікому”, “Адплата кахання”, “У піліпаўку” напісаны на матэрыяле, узятым з рэальнага жыцця, “...у іх сюжэтах і дэталях адлюстроўваюцца канкрэтныя грані чалавечых характараў” [1, с. 17]. У гэтых творах апазіцыя “жыццё – смерць” паказана як змаганне чалавека з рэчаіснасцю, імкненне ёй процістаяць.

У паэме “Зімою” пўтар пачынае свой аповед пра лёс дзяўчыны з даволі змрочнай замалёўкі прыроды. З аднаго боку, калядная ночка ў свядомасці чытача звязваецца са светлымі пачуццямі, з другога, “У коміне вецер заціхнуць не хоча, — / *Зносіцца песняй магільнай, дзікой*” [2, с. 7]. Жыццё гераіні склалася трагічна: яна засталася адна з дзіцем на руках і аказалася непатрэбнай нікому. Тут жанчына — ахвяра, а жыццё — пакута, таму смерць — адначасова вышваленне і трагедыя. Аналагічна і забойства Алены, гераіні паэмы “Нікому”, мае дваякае разуменне: гэта выратаванне ад здзекаў і магчымасць пазбегнуць ганьбы. Жанчыны ў вышэйзгаданых творах не маюць выбару.

Смерць выступае як збавенне ад пакут рэальнага жыцця, падкрэсліваецца, што яго пазітыўныя моманты паглынаюцца жорсткай рэчаіснасцю. “Героі гэтых твораў у большасці сваёй выступаюць як ахвяры «сусветнага зла»” [1, с. 19], лёс якіх загадзя вызначаны.

У паэме “Калека” жыццё хлопца кардынальна змяняецца пасля смерці бацькоў, у дадзеным выпадку сіроцтва выконвае сваю спрадвечную функцыю пакут і нядолі. Далейшы лёс Куксы трагічны: будучы калекам, ён вымушаны жабраваць і чакаць *“век з сэрцам неспакойным”* [2, с. 30], таму смерць — фактычна выратаванне. Разам з тым, у творы гучыць спадзяванне на змены ў будучым: *“Прыйдзе змена мо на свеце, / Не дасць бедным бедаваці, / Будзем жыць, і жыць хацеці, / І пець весела, мой браце”* [2, с. 31].

Героі паэмы “Адплата кахання” паўстаюць як ахвяры сацыяльных устояў, якія не даюць магчымасці жыць шчасліва пляхцяны і селяніну. У дадзеным выпадку пан Паўчынскі імкнецца захаваць гонар сястры, пазбаўляючы Янку жыцця (сацыяльная ахвяра), а Зося сама выбірае смерць як вызваленне ад няшчаснага лёсу. Самагубства дзяўчыны адначасова — і сацыяльны пратэст, і жаданне застацца вернай свайму каханню. Аналагічная ідэя пераваті смерці над жыццём дзеля вернасці каханаму гучала ў балазе Адама Міцкевіча “Уцёкі”, аднак гераіня Янкі Купалы дзейнічае ў рэалістычным рэчышчы.

Варта адзначыць, што жаданне адстаяць сваё права на каханне прыводзіць да гібелі і Алену (“Нікому”), і Зося (“Адплата кахання”), такім чынам, паэт паказвае безабароннасць простага чалавека перад рэчаіснасцю.

Назва наступнага твора, “У піліпаўку”, асацыіруецца з голадам і холадам, таму што гэты час — час посту перад Калядамі. Аднак жыццё мае сваю каштоўнасць, таму бацькі імкнуцца вырачыць свайго сына. Сялянства намалявана не зусім бедным: доктар заязджае, выпісвае лекі, за якімі і едзе бацька. Ён не паспявае днём вярнуцца да дому, шукаючы дарогу ў завеі, замярзае. Сіла прыроды прапануе тое, аб чым марыць чалавек: *“Я ашчасліўлю, мой братка, цябе, / Ўбачышся быццам у небе; / Гора, бяда не падойдзе к табе, / Думаць не трэба аб хлебе”* [2, с. 44]. У дадзеным выпадку смерць нясе не толькі адзнаку выратавання, але і гора.

У вышэйзгаданых паэмах героі паказаны перш за ўсё як ахвяры свайго лёсу, жыццё прасякнута трагізмам і галеччу, безвыходнасцю, таму смерць — своеасаблівае выратаванне ад пакут.

У паэме “Курган” апазіцыя “жыццё – смерць” мае іншы аспект. Гусяр выступае як носьбіт духоўнага пачатку народа, князь — улады, якая імкнецца падпарадкаваць яго сабе. Менавіта таму супрацьстаянне гэтых дзвюх сіл носіць перш за ўсё ідэйны характар: гусяр здрадзіў бы сваёй сутнасці, калі б выканаў загад князя так, як той хацеў. Янка Купала ўзнямае пытанне пра месца і значэнне творцы ў жыцці народа, паказвае, што паэт павінен усё сваё жыццё аддаваць служэнню праўдзе, і толькі на такі шлях ён мае права. Смерць у дадзеным выпадку, наадварот, з’яўляецца свядомым выбарам, тым, што забяспечыла гусяру народную памяць і бясмерцце, а таксама — маральную перамогу.

Паэма “На Куццю” незвычайна прадстаўляе апазіцыю “жыццё – смерць”. Духі мінуўшчыны праўляюць Куццю і глядзяць, як жывуць іх нашчадкі. Смерць тут паўстае ў якасці носьбіта гістарычнай памяці, духі ацэньваюць тое, што адбываецца зараз, і выносяць свой прысуд жыццю. Ганцы расказваюць, што народ быў гаротна, але князь упэўнены, што будучыня ў людзей ёсць, таму што “*хочуць сонца, славы, песні*” [2, с. 40]. У творы праводзіцца ідэя вечнасці сапраўдных ідэалаў, якія пакінуты ў спадчыну. “*Нас не кранулі косы змен: / Царым мы ў дум жывых гэйнале, / Хоць на падмургах гэтых сцен / Другія наш пасад занялі*” [2, с. 67]. Аўтар сцвярджае, што народ будзе жыць, покуль памятае пра сваё мінулае. Адлюстраванне аднаго з паганскіх святаў — культу продкаў беларусаў — сведчыць пра непарыўную сувязь мінулага і сучаснага, што забяспечвае неўміручасць народа: “*Свяцільні ж нашы не замруць, / Што ў сэрцах вольных расвятляем*” [2, с. 67].

Па-іншаму апазіцыя “жыццё – смерць” адлюстравана ў рамантычных паэмах Янкі Купалы. Ідэя свабоды асобы гуляе ў паэмах “Бандароўна”, “Магіла льва”; аўтар звяртаецца да апрацоўкі фальклорных сюжэтаў, але асэнсоўвае іх па-рознаму. Жыццё Бандароўны адпавядае народным маральным прынцыпам, таму яе смерць выклікае пратэст народа, адварот, помсцячы за сваё падманутае каханне, становіцца злодзеям, таму яго смерць успрымаецца інакш. Гэта паэмы, у якіх фактычна вырашаецца пытанне: дзе праходзіць мя-

жа, калі змаганне за ўласную чалавечую годнасць становіцца агульнанародным, і, наадварот, адпаведна жыццё героя губляе сваю каштоўнасць, калі ён супрацьпастаўляе сябе грамадству.

У сваіх паэмах Янка Купала апазіцыю “жыццё — смерць” паказвае па-рознаму. Раннія паэмы маюць рэалістычную аснову, таму гэта апазіцыя выяўляе перш за ўсё трагізм існавання простага чалавека на зямлі. Паэма “Курган” паказвае сутнасць паняцця “жыццё — смерць” для творцы, адказнага за духоўны стан народа. Твор “На Куццю” — глыбінныя пласты народнай свядомасці. Паэмы “Бандароўна”, “Магіла льва” — рамантычную трактоўку асабістай волі героя і суаднесеннасць яе з памкненнямі народа.

Такім чынам, можна сцвярджаць, што да апазіцыі “жыццё — смерць” Янка Купала звяртаўся на градыгу ўсёй сваёй творчасці, трактуючы яе па-рознаму, у адпаведнасці са сваімі творчымі пошукамі.

Літаратура

1. Гніламёдаў, У. Янка Купала. Новы погляд / У. Гніламёдаў. — Мінск: Народная асвета, 1995. — 176 с.
2. Купала, Я. Поўны збор твораў: у 9 т. / Я. Купала. — Мінск: Мастацкая літаратура, 1999. — Т. 6: Паэмы, пераклады. — 430 с.

<i>Алена Молчан</i>	
«Зручна жыць на свеце будзе, Калі ёсць свой летапісец!».....	203
<i>Ганна Мятліцкая</i>	
Асаблівасці пейзажных малюнкаў лета ў паэзіі Янкі Купалы нашаніўскага перыяду.....	206
<i>Уладзімір Навумовіч</i>	
Канцэптуальнасць “рэпрэсаваных” твораў Янкі Купалы.....	215
<i>Вольга Пархімовіч</i>	
Інавацыйныя формы музейнай камунікацыі ў практыцы літаратурнага музея (на прыкладзе інтэрактыўнага праекта (гульні-віктарыны) “У пошуках палараць-кветкі”) ...	221
<i>Рымма Радзигина</i>	
Янка Купала и Вильно.....	227
<i>Надзея Саевіч</i>	
Нам засталася спадчына.....	232
<i>Людміла Сільнова</i>	
Пераклады твораў Янкі Купалы на міжнародную мову эсперанта.....	236
<i>Валянціна Сінкевіч</i>	
Навукова-даследчая праца ў Доме Купалы.....	246
<i>Роза Станкевіч</i>	
Белорусские Дафнис и Хлоя (“Яна і Я” Янкі Купалы) в болгарском воплощении.....	250
<i>Святлана Сычова</i>	
Апазіцыя “жыццё-смерць” у паэтычным эпасе Янкі Купалы.....	256